

נעם הארץ

בס"ד

לכבוד שבת קדש – פרשת חקת תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

משה כמה היה (=גובהו)? עשר אמות. לקח גרון בן עשר אמות, וקפץ עשר אמות, והכה בקרסולו והרגו (בבלי ברכות נ"ד ע"ב). לאירוע זה ניתן אף תוקף הלכתי בהמשך לכתוב במשנה הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, כגון: מעברות הים, מעברות הירדן. . . ואבן שבקש עוג לזרוק על ישראל... מברך: שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. (שולחן ערוך אורח חיים סימן ריח : א). נראה אם כן שלעוג יוחסו תכונות דמיוניות, אגדיות לא ריאלייות.

המקרא מציין את גודל מיטתו של עוג. פרשני ימי הביניים הבינו זאת כגודל ריאלי של אדם גדול, ולא משהו אגדי (שמשה היה צריך לקפוץ רק כדי להגיע עד קרסוליו). כך למשל הבין זאת אבן עזרא, שהעיר כי גודלו של עוג היה כפול מגבהו שלאדם רגיל, כך גם כתב הרמב"ם במורה נבוכים (ב, מז) מה שכתבה התורה בעוג הנה ערשו ערש ברזל וגו', ... ואין ערש האדם כפי מדתו בשוה, לפי שאינו בגד שלובש אותו, אלא הערש יהיה תמיד יותר גדול מן האדם הישן עליו. והנהוג הידוע שהוא (= המיטה) יהיה יותר ארוך מן האדם בכדי שליש ארכו... והרי הוא אומר כי אורך עוג היה פי שניים באורך אחד משאר בני אדם, או יותר מעט, וזה בלי ספק נדיר באיש המין (=האנושי), אלא שאינו נמנע בשום אופן. כלומר, לדעת הרמב"ם וראב"ע מידתו של עוג הייתה בערך כפולה ממידת איש בינוני.

מענין לראות שחז"ל קושרים את דמותו של עוג לפרשיות קדומות המופיעות בספר בראשית. 'זיבא הפליט ויגד' וגו' - ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא: הוא עוג, ולמה נקרא שמו עוג? שבא ומצא אברהם יושב ועוסק במצות עוגות, הוא לא נתכוון לשמים, אלא אמר אברהם זה קוניון (=קנאי) הוא. עכשיו אני אומר לו נשבה לוט והוא יוצא למלחמה ונהרג, ואני נוטל את שרי. אמר לו הקב"ה: חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל, שאתה מאריך ימים בעולם. ועל שחשבת להרוג את הצדיק אתה רואה אלף אלפים מבניו ואחריהן ליפול ביד בניו. (בראשית רבה פרשה מא). עוג הוא האיש שרוקם מזימה להרוג את אברהם כאשר הוא עסוק באפית מצות. המלחמה נגד עוג היא מידה כנגד מידה. אתה רצית ל"חסל" את הקשר על עם ישראל עם הקב"ה – להרוג את אברהם אבי האומה, ולמנוע את יציאת מצרים (חג הפסח), מבטיח לו הקב"ה שמזימתו לא תצלח והוא יפול בידי בני ישראל. מדרש נוסף מקדים אפילו עוד יותר את עוג ואומר שהוא שרד את המבול באופן ניסי. עוג מלך הבשן היכא קאי? אלא נס נעשה להם,

הנצחון של בני ישראל על עוג מלך הבשן מתואר בפרשתנו באזכור קצר ויכו אתו (=את עוג) ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו: (כא:לה). הרחבה מסוימת של פרטי המלחמה נמצא בתחילת ספר דברים, שם מתואר כיבוש חבל ארגוב על ידי יאיר בן מנשה.

מלחמה זו מוזכרת פעמים נוספות בתנ"ך, כך למשל אצל יהושע ואצל שלמה, וכן אצל נחמיה ובספר תהילים פרק קל"ו. הפרק בתהילים אף נכנס לתפילת שבת ויום טוב שבהם אנו אומרים ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו: לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו: ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: מה אם כן מיוחד במלחמה זו ובאיש בו נלחמו?

בעבר כבר הזכרנו כי ממלחמה זו ניתן ללמוד על גבולות הארץ. שכן עוג מלך הבשן 'יוצא' לקראת משה. מדוע היה צריך לצאת? מהי אותה יציאה? כידוע, משה לא יכול היה להיכנס לארץ על פי הציווי, ממילא עוג שישב בבשן (רמת הגולן ומזרחה), שהיא חלק מארץ ישראל היה צריך לצאת לקראת משה, שכן משה לא יכול היה להיכנס אליו ולבוא איתו במלחמה.

ננסה הפעם לגעת מעט בדמותו של עוג. התורה מציינת את מימדיו הגופניים בצורה מאד יוצאת דופן כי רק עוג מלך הבשן נשאף מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא ברפת בני עמון תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש: (דברים ג : יא).

הרפאים היו עם קדום של ענקים (משמעותו הקדומה של השם 'רפאים' הייתה כנראה: גיבורים. בספר היובלים (כט,ט) מסופר כי גובהם של הרפאים היה עד תשע או עשר אמות. חכמים לאורך הדורות ראו לעיתים את דמותו של עוג כבעלת ממדים אגדיים, ואת המלחמה איתו כמלחמה ניסית. כך מופיע בגמרא (בתרגום חופשי) אמר (=עוג): מחנה ישראל כמה הוא? שלוש פרסות. אלך ואעקור הר בן שלוש פרסאות ואשליך עליהם ואהרגם. הלך ועקר הר בן שלוש פרסאות ושם על ראשו. והביא הקב"ה עליו חגבים ונקבו את ההר ונפל על צווארו, והיה רוצה לשלוף אותו מעל ראשו. נמשכו שיניו לצד זה ולצד זה ולא יכול לשולפו, והוא שנאמר 'שיני רשעים שברת' (תה"ג ח), וכמו שדרש ריש לקיש, שאמר רבי שמעון בן לקיש: מה הוא שכתוב 'שני רשעים שברת' - אל תקרי 'שברת' אלא 'שרבבת'.

הדף מוקדש לע"נ אבי מורי יעקב עוזיאל עמיצור ז"ל

שנצטנונו בצידי החיבה (בבלי זבחים קיג ע"ב). עוג ניצל בזכות שנאחז בתיבה ונצטנונו המים הרותחים שעלו במבול וכך הוא שרד. החפץ חיים בביאור הלכה למשנ"ב, סימן ריח, ד"ה "ואבן שבקש", חיבר את הדברים: **"לפי פשוטו אין תימה כ"כ על איש כזה שהוא היה מבני ענקים, ואביו הוא מאותן שאמר עליהם הכתוב 'ויבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם', וכדאמרינן בנדה ס"א: 'סיחון ועוג מבני אחיה בן שמחזאי'. ועי"ש ברש"י שהוא ועזאל הם המלאכים שירדו מן השמים בימי דור אנוש, וממילא כח גבורתן היה מעין גבורת מלאכים."** עוג הוא אדם גדול, שמבחינה ריאלית, היה גובהו כפול מאדם רגיל. חז"ל שהפכו את המלחמה איתנו למאבק דתי (אברהם, פסח ועוד) העצימו את דמותו אולי כדי לבטא **ולהדגיש** את נצחון עם ישראל. כשם שבהגדה של פסח, חכמים מעצימים את מספר המכות שקבלו מצרים. שכן "כל המחלה אשר במצרים לא אשים עליך". ככל שמצרים יקבלו יותר מכות עם ישראל יהנה יותר מפירות יציאת מצרים. ככל שדמותו של עוג תועצם, עם ישראל יזכה לנצחון משמעותי יותר על עוג מלך הבשן.

=====
 אנחנו נמצאים היום ביום ששי של פרשת חוקת, בתאריך ד' תמוז. שני דברים שנקשרים בדמות של אדם מיוחד – המהר"ם מרוטנבורג.

רבי מאיר בר' ברוך, המכונה מהר"ם, נולד בשנת ד' תתקע"ה (1215) בווארמס אשר בגרמניה, בצעירותו נסע ללמוד תורה בפאריס, בישיבתו של ר' יחיאל, מגדולי בעלי התוספות (כמאה וחמשים שנה קודם, נסע רש"י בכיוון ההפוך, מצרפת לווארמס ללמוד תורה). מששב רבי מאיר לגרמניה כיהן ברבנות במקומות שונים, ובסופו של דבר קבע את ישיבתו ברוטנבורג, ונחשב כרב יהדות אשכנז.

בהיותו בפאריס נכח המהר"ם בשריפה הגדולה של התלמוד, הראשונה בתולדות ישראל, שהייתה כתוצאה מהלשנה של המומר ניקולאס דונין. מומר זה למד אף הוא בצעירותו בישיבתו של ר' יחיאל, והורחק ממנה בגלל דעותיו וכפירתו בתורה שבע"פ, ואף נודה והוחרם. לאחר עשר שנים של נידוי, התנצר והצטרף למסדר הפרנציסקנים, והסית את נוסעי הצלב נגד יהודי אנז'ו וברטאן, מהם נהרגו כשלושת אלפים איש ואשה. דונין כתב לאפיפיור גריגוריוס התשיעי, שבשלושים מקומות, התלמוד מגדף את ישו ומתיר את דמם של חסידי. כתוצאה מהלשנה זו אולצו היהודים לשלוח ארבעה נציגים להתווכח עם המומר על

נכונות הלשנתו, בפני המלך, המלכה וההגמונים משאנץ, שגליץ ופאריס. הארבעה היו מגדולי ישראל באותם הימים, ר' יחיאל ראש ישיבת פאריס, שעמד בראש המשלחת, ר' משה מקוצי בעל הסמ"ג (ספר מצוות גדול), ר' יהודה בר' דוד ממילון ור' שמואל בר' שלמה משאטא-טייער. למרות שהארבעה הפריכו את כל טענותיו של המומר, ציווה המלך לאסוף את כל ספרי התלמוד, בכיכר העיר ולשורפם. הגזירה בוצעה, לתרועת ההמונים, **ביום הששי לפרשת חוקת**, ט' בתמוז שנת ה'ד, 1244. במשך שתי יממות הועלו באש עשרים קרונות עם ספרי התלמוד וספרי קודש אחרים. סופו של המומר היה מיתה בשריפה, ע"י הפרנציסקנים, בגין חוברת שהפיץ נגדם.

משריפת פאריס נותרו שלשה זכרונות; הויכוח בין ארבעת גדולי ישראל לבין המומר דונין בספר 'אוצר הויכוחים'; תענית יחידים בערב שבת חוקת, המובא במג"א סי' תקפ; וקירתו של מהר"ם: 'שאל' שרופה באש'. **שְׁאֵלֵי שְׂרֹפָה בְּאֵשׁ לְשָׁלוֹם אֲבֵלֶיךָ הַמִּתְאַוִּים שְׁכוֹן בְּחֶצֶר זְבוּלֶיךָ הַשּׁוֹאֲפִים עַל עֶפְרוֹ אֶרֶץ וְהַכּוֹאֲבִים הַמִּשְׁתוֹמְמִים עָלֶי מוֹקֵד גְּוִילֶיךָ.**

לעת זקנתו החמירו רדיפות היהודים בגרמניה. היהודים נחשבו אז ל"עבדי האוצר", ולכן הייתה אסורה עליהם הגירה מגרמניה. המהר"ם שהיה מעורב בארגון עלייה לארץ ישראל ולפי אברהם גרוסמן שאף לפתח את היישוב היהודי בירושלים, החליט לברוח עם משפחתו. יהודי מומר שהלשין עליו בעת שכבר הגיע לאיטליה, הביא להחזרתו לגרמניה, ולכליאתו **ביום ד' תמוז** שנת ה'מ"ו (1286) על ידי הקיסר רודולף הראשון לבית הבסבורג במבצר אנזיסהיים שבחבל אלזס. הקיסר תבע סכום עצום של 20,000 מארק תמורת פדיונו, הרב שסירב שיפדו אותו בסכום כזה נשאר עד סוף ימיו בכלא ושם גם נפטר. רק 14 שנים אחרי פטירתו הצליחו לפדות את גופתו ולהביאו לקבורה. על מצבתו נכתבו המילים: **ציון הלז לראש מרנא ורבנא מאיר בן הרב ברוך אשר תפשו מלך רומי בארבעה ימים לר"ח תמוז שנת ארבעים ושש לאלף השישי ונפטר בתפיסה י"ט באייר שנת חמישים ושלוש ולא נתן לקבורה עד ארבעה ימים לירח אדר שנת שישים ושבע לאלף השישי.** לאחר שנים של ישיבה בכלא היקלו עליו במאסרו,

והביאו לו קלף ודיו, בהם כתב פסקים והלכות. אך בענוותנותו ציין שאין בידו את חיבורי בעלי התוספות, ולפיכך - **"אם ימצא שהתוספות וספרי הפוסקים חולקים עליי, ... דעתי מבוטלת להם"**.

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

<https://lp.vp4.me/fw3x>

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור

office@noam-haaretz.com : דוא"ל : 054-9938399

טלפון : טלפון : לטוילים והרעאות לטייל בעיניים יהודיות' בהדרכת ד"ר חגי עמיצור . טלפון :